

ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПІДТРИМКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

М. І. Яремова, к. е. н., доцент

Л. В. Тарасович, к. е. н., доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

Для досягнення сталого соціально-економічного розвитку суспільства та активного і здорового життя населення держава повинна дбати про економічний доступ кожного її громадянина до якісних і безпечних продуктів харчування шляхом реалізації ефективної політики продовольчої безпеки. Особливо актуальним зазначене питання є в умовах адаптації України до світової спільноти, оскільки існують певні національні суперечності щодо розвитку аграрного сектору України, функціонування продовольчого ринку та споживання продовольства.

Концептуальні аспекти продовольчого забезпечення на усіх рівнях розглядаються у багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема В. Битова, І. Бодака, В. Власова, Л. Глубіша, Ю. Дятлова, К. Козака, В. Копитка, Р. Мудрака, В. Немченка, Я. Орленка, О. Скидана тощо. Однак, слід відзначити обмеженість досліджень проблематики формування комплексної системи продовольчої безпеки України, що обумовило вибір теми дослідження.

Передумовами високого рівня продовольчої безпеки є фізична та фінансова доступність споживання продовольства в необхідній кількості згідно науково-обґрунтованих норм, безпечність продукції та її якість. Продовольча безпека трактується як захищеність життєвих інтересів людини, що виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування для підтримання її звичайної життєвої діяльності [3]. Однак, у законодавчих документах єдиний підхід до визначення поняття «продовольча безпека» залишається недоопрацьованим через інституційні суперечності та зволікання з прийняттям Закону України «Про продовольчу безпеку». Основний документ, який був затверджений у цьому напрямі «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р.», завершив термін своєї дії [4]. Наразі відсутній будь-який документ щодо регулювання питань продовольчої безпеки. Доопрацювання та затвердження на державному рівні потребує механізм діагностики продовольчої

безпеки, оскільки він є одним з ключових інструментів ідентифікації проблем продовольчого забезпечення країни.

Концепція продовольчої безпеки на міжнародній арені продукує злагодженість між усіма країнами з метою збільшення обсягів виробництва. Перевага надається міжнародному поділу праці, тобто виробництво сільськогосподарської продукції з урахуванням сприятливих природно-кліматичних умов та експорт-імпорт продовольства за доступними цінами. Ключовим вектором розвитку у цьому напрямі є формування соціально-економічних відносин, які гарантуватимуть населенню доступність до необхідної кількості продуктів харчування.

З метою ідентифікації дотичних проблем продовольчої безпеки різних країн світу та пошуку їх подальшого вирішення дослідницькою групою Economist Intelligence Unit у 2012 р. було розроблено методику визначення Глобального індексу продовольчої безпеки (Global Food Security Index). Даний комплексний індикатор оцінюється за 34 параметрами, що дає можливість виявити рівень фізичної та фінансової доступності населення до продуктів харчування, їх безпечність та якість. Таким чином, за результатами даного індексу виявлено, що Україна у 2016 р. посідає 63 місце серед 113 країн світу та поступається таким країнам як Азейбаржан (57 місце), Болгарія (50 місце), Росія (48 місце), Білорусія (46 місце), Угорщина (34 місце), Польща (29 місце). За сукупністю усіх індикаторів Україна набрала лише 55,2 бали зі ста можливих, що на 0,8 одиниць більше, ніж у 2015 р. За рейтингом індексу продовольчої безпеки 26 європейських країн Україна займає останнє місце [7].

Основною причиною зниження рівня продовольчої безпеки вважають низький рівень ВВП на душу населення, оскільки він є вдвічі меншим за середньосвітовий показник. Так, показник ВВП України за 2014 р. та 2015 р. зменшився на 9,9 % і 6,8 %. Зростання безробіття та недостатній рівень заробітної плати породжують низьку купівельну спроможність населення. Водночас ціни на будь-яку сільськогосподарську продукцію завжди ростуть більше, ніж доходи населення. Так, витрати на продовольство у 2015 р. від середнього доходу на сім'ю становили 58,9 %, хоча в переважній більшості країн світу цей показник коливається в межах 10–15 %, зокрема США, Німеччина, Австрія – 10 %, країни ЄС близько 12 %.

Значна частка витрат на продовольство в Україні не є свідченням достатнього споживання продуктів харчування та поживності його раціону. В середньому однією особою у 2015 р. споживалося на 18 % менше протеїнів від середнього рівня розвинених

країн. Середньодобова енергетична цінність раціону людини зменшилася на 4,8 %. Переважна більшість, а саме 72 % енергетичної цінності раціону формувалася за рахунок продуктів рослинництва, що є дисбалансом щодо норм харчування людини, оскільки на продукцію тваринництва в структурі раціону має припадати 55 % [2].

Зменшення енергетичної цінності раціону та обсягу споживання призвело до зниження рівня економічної доступності населення до продуктів харчування (табл. 1).

Таблиця 1

Середньорічне споживання основних видів продуктів харчування (на одну особу)

Показник	Рекомендована норма МОЗ	Фактичне споживання за 2015 р.	Індикатор достатності споживання 2015 р.
М'ясо і м'ясопродукти, кг	80	55,2	69,0
Молоко і молочні продукти, кг	380	237,6	62,5
Яйця, шт.	290	228	78,6
Риба і рибопродукти, кг	20	14,4	72,0
Цукор, кг	38	33,6	88,4
Олія та інші рослинні жири, кг	13	19,2	147,7
Картопля, кг	124	79,2	63,9
Овочі та баштанні, кг	161	105,6	65,6
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	90	37,2	41,3
Хліб і хлібопродукти, кг	101	102	101,0

Джерело: розраховано за [1].

Так, у 2015 р. середньорічне споживання лише олії та інших рослинних жирів, а також хліба і хлібних продуктів досягло рівня рекомендованої норми МОЗ України. По інших групах середньостатистичний українець мав дефіцит річного споживання м'яса і м'ясопродуктів на 31,0 %; молока і молочних продуктів – 37,5 %; риби і рибопродуктів – 28,0 %; фруктів, ягід та винограду – 58,7 %.

Високий рівень продовольчої безпеки досягається за умови забезпечення населення також безпечними та якісними продуктами харчування. З прийняттям Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» кількість

підприємств, що займається органічним виробництвом в Україні збільшилася. Так, згідно світової статистики IFOAM у 2015 р. налічується близько 400 «органічних» підприємств, що у 13 разів більше у порівнянні з 2003 р. [5].

Однак, практично уся виготовлена продукція (90 %) експортується до таких країн як Німеччина, Нідерланди, Польща, Швейцарія, Австрія тощо. Відсоток власного споживання є незначним, оскільки попит на продукцію та умови виробництва продукують формування високої ціни. Тому в умовах низької купівельної спроможності екологічно безпечні продукти харчування є недоступними для переважної більшості українців.

Нині Україна на шляху до формування безпеки та якості продуктів харчування на європейських засадах, що передбачає згідно Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» та «Про дитяче харчування» впровадження концепції НАССР (Hazard Analysis and Critical Controlpoints) на усіх підприємствах, які виробляють товари продовольчого характеру. Зазначена система управління безпечністю харчових продуктів (НАССР) забезпечує попередження виникнення небезпек на всіх етапах продуктово-харчового ланцюга: від первинного виробника сировини (наприклад, фермерського господарства) до кінцевого споживача (наприклад, магазину) [6]. Її імплементація дасть можливість гарантувати безпеку продуктів харчування та підвищити його конкурентоспроможність.

Перебуваючи в умовах перехідного періоду до нової системи управління безпекою продуктів харчування варто посилити підтримку для сільськогосподарських товаровиробників, оскільки більшість стикається з проблемами щодо надання належної інформаційно-консультаційної допомоги, розробки програмних передумов та розвитку відповідної інфраструктури. Переорієнтація виробництва може передбачати додаткові фінансові витрати, що сприятиме підвищенню цін на продовольство.

Таким чином, вищезазначене дає підстави стверджувати, що рівень продовольчої безпеки зростатиме лише за умови збільшення доходів населення. Тому сільськогосподарські товаровиробники враховуючи специфіку їх діяльності потребують посиленої уваги з боку держави та прийняття законів щодо врегулювання ціноутворення, розробки заходів залучення фермерів до органічного виробництва, удосконалення системи управління безпекою харчових продуктів, формування положень національної системи продовольчої безпеки країни тощо.

Література

1. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Деякі питання продовольчої безпеки : Постанова КМУ № 1379 від 5 грудня 2007 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п/print1478360238509496>.
3. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» №1277 від 29.10.2013.
4. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова КМУ № 1158 від 19 вересня 2007 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>.
5. Світова статистика органічного виробництва. Офіційний сайт IFOAM.
6. Харчова безпека по-європейськи: страшно, обов'язково чи просто [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/01/27/7043650/>.
7. Global Food Security Index 2016 : An annual measure of the state of global world security. – [Electronic resource]. – Available at <http://foodsecurityindex.eiu.com/Home/DownloadResource?fileName=EIU%20Global%20Food%20Security%20Index%20-%202016%20Findings%20%26%20Methodology.pdf><http://www.ifoam.org>.